

KVINNLIG KÖNSTYMPNING

HANDBOK FÖR REGIONAL SAMVERKAN I SÖRMLAND

KVINNLIG KÖNSTYMPNING

GRAFISK FORM

Josefin Larnemark

ILLUSTRATIONER

Mia Fernau

FOTON

Leah Brickhouse sida 8

Amnesty International sida 28

Originalversion framställd av Länsstyrelsen i Värmland

Reviderad av Sörmlands kommuner, landsting och länsstyrelsen i Södermanland i samverkan 2017

KVINNIG KÖNSTYMPNING - HANDBOK FÖR REGIONAL SAMVERKAN I SÖRMLAND

är ett samverkansdokument mellan Sörmlands kommuner, landstinget och Länsstyrelsen i Södermanlands län.

INNEHÅLL

GEMENSAMMA DEFINITIONER OCH GRUNDPRINCIPER	5
Vad är kvinnlig könsstympning?	6
Hur många är utsatta?	6
Var förekommer kvinnlig könsstympning?	7
Olika typer av kvinnlig könsstympning	8
Lagstiftning	9
Anmälningsskyldighet	10
Barnets och ungdomens rättigheter	12
Bemötande	12
Behov av tolk	13
FÖREBYGGA	15
Förebyggande arbete inom förskolan och skolan	16
Integrationsarbete med nyanlända i kommunen	16
Hälso- och sjukvårdens förebyggande arbete	18
IDENTIFIERA	19
Identifiera risker i förskolan och skolan	21
Nyanlända/ensamkommande barn/ungdomar i kommunen	21
Nyanlända vuxna i kommunen	22
Upptäcka och identifiera inom hälso- och sjukvården	24
BEHANDLA	25
Behandling och uppföljning	26
KONTAKTER	29
KÄLLFÖRTECKNING	33
Aktuella lagar och författningar	34
Socialstyrelsen	34
Övriga källor	35

GEMENSAMMA DEFINITIONER OCH GRUNDPRINCIPER

VAD ÄR KVINNLIG KÖNSSTYMPNING?

Med könsstympning av flickor och kvinnor (eller ”kvinnlig könsstympning”) avses alla ingrepp som rör borttagande delvis eller helt av de externa genitalierna eller annan åverkan på de kvinnliga könsdelarna av kulturella eller andra icke-medicinska skäl.¹ Könsstympning av flickor och kvinnor är ett brott mot de grundläggande mänskliga rättigheterna och mot barns rättigheter. Könsstympning är en form av grov misshandel och ett övergrepp mot flickor och kvinnor.

Könsstympning är förbjudet enligt lag i Sverige. Förskolan, skolan, hälso- och sjukvården, socialtjänsten – yrkesverksamma inom alla myndigheter är skyldiga att följa svensk lagstiftning med bland annat [barnkonventionen](#). Barnets bästa ska alltid vara i fokus.² Med barn avses alla upp till 18 år. Åldern på de flickor som utsätts för könsstympning varierar mellan och inom länder. Ibland görs ingreppet på spädbarn och ibland på flickor i sex till sju års ålder. Även äldre flickor kan bli utsatta för könsstympning.

Utdrag ur UNICEF:s information om kvinnlig könsstympning

- ”Könsstympning av flickor och kvinnor är en livsfarlig sedvänja som ger men för livet.
- Fler än två miljoner flickor i åldrarna 4-11 år könsstympas varje år världen över.
- Könsstympning ses ofta som en nödvändighet för äktenskap, då ingreppet tros bevara en flickas oskuld innan giftermålet. Det är också ett sätt att kontrollera kvinnornas sexualitet.
- Könsstympning medför långsiktiga fysiska och känslomässiga konsekvenser. Svår smärta, stress, infektioner och psykisk ohälsa kan uppstå efter ingreppet, liksom kraftiga blödningar (...) och död.”

UNICEF (2014) www.unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstympning

HUR MÅNGA ÄR UTSATTA?

Socialstyrelsen har 2014 kartlagt omfattningen och uppskattar att antalet flickor och kvinnor som kan ha varit utsatta för könsstympning är 38 000 i Sverige. Mörkertalet är stort och man uppskattar att 150 000 flickor och kvinnor är könsstympade i Sverige.

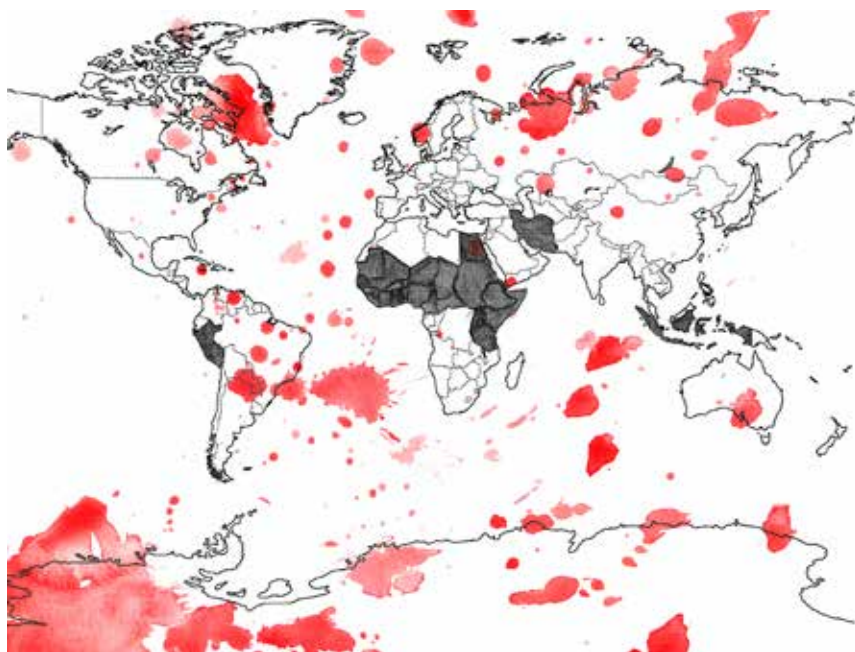
¹ Världshälsoorganisationen WHO (2016) www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/

² Länsstyrelsen Östergötland (2016) www.hedersfortryck.se

VAR FÖREKOMMER KVINNLIG KÖNSSTYMPNING?

Kvinnlig könsstympning är en tradition som har funnits länge och är inte kopplad till någon särskild religion. Könsstympning av flickor och kvinnor förekommer på många håll runt om i världen, från Indonesien i öst till Peru i väst. Idag uppskattas antalet till 30 länder i Afrika samt några länder i mellanöstern och Asien (se de länder som är markerade med grå färg på kartan nedanför). Somalia, Etiopien, Eritrea, Egypten och Gambia listas som de länder där kvinnlig könsstympning är vanligast.

Svenska organisationer som arbetar förebyggande är RISK (Riksföreningen stoppa kvinnlig könsstympning), Rädda barnen, Amnesty och RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning). Internationellt arbetar UNICEF (The United Nations Children's Fund) och UNFPA (The United Nations Population Fund). Amnesty International och Tostan är organisationer som jobbar i många afrikanska länder.³

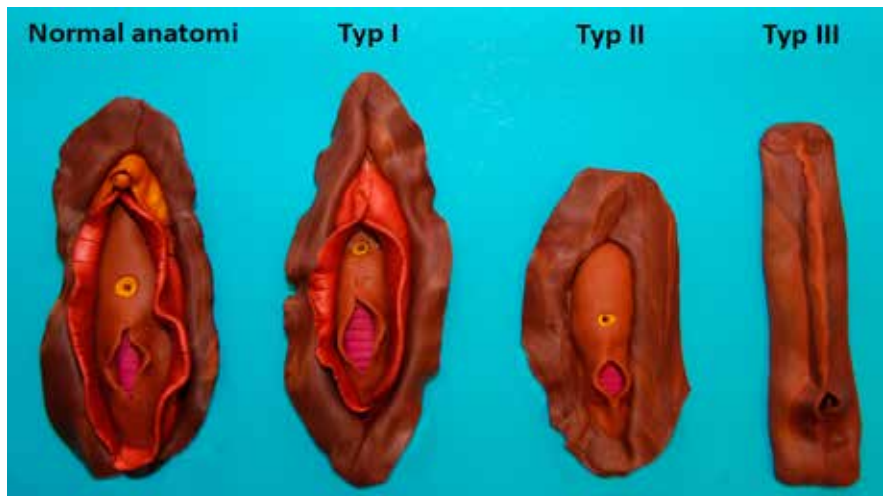

³ Socialstyrelsen (2015) Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – en uppskattning av antalet; www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-32. Artikelnummer: 2015-1-32

OLIKA TYPER AV KVINNLIG KÖNSSTYMPNING

Kvinnlig könsstympning innebär att hela eller delar av könsorganet skärs bort. Det förekommer fyra olika typer av könsstympning enligt WHO:s definition:

- Typ I. Förhuden på klitoris tas bort och ibland även hela eller delar av klitoris.
- Typ II. Klitoris skärs bort samt delar av eller hela inre blygdläpparna.
- Typ III. Alla yttre delar av könsorganen, det vill säga klitoris samt inre och yttre blygdläppar skärs bort. Därefter sys de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks. En liten öppning lämnas längst ner mot anus så att urin och menstruationsblod kan rinna ut. Denna typ kallas även infibulation eller faraonisk omskärelse.
- Typ IV. Prickning eller skärande på klitoris eller/och blygdläpparna. Ingrepp kan även göras genom att bränna klitoris och omgivande vävnad. Det förekommer även att vävnad skrapas bort eller att man skär runt slidmynningen eller för in frätande ämnen eller örter i vagina i syfte att förorsaka blödning eller för att göra öppningen trängre. Anatomien kan se normal ut (och illustreras därför inte på bilden nedanför).

Modeller av Leah Brickhouse 2016

LAGSTIFTNING

Sverige har en lag mot kvinnlig könsstympning sedan 1982 ([Lag 1982:316](#)) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Könsstympning får inte utföras även om samtycke lämnats till ingreppet eller om ingreppet sker utomlands. Den som bryter mot denna lag kan dömas till fängelse i högst fyra år. Grova förseelser som medför livsfara eller allvarlig sjukdom kan medföra fängelsestraff i lägst två år och högst tio år.

Den svenska lagen gör också den vuxne ansvarig om ett barn förs till ett annat land för att få ingreppet gjort. Lagen gäller även om ingreppet utförs i ett land som saknar förbud mot kvinnlig könsstympning. När det gäller barn finns en anmälningsskyldighet för den som upptäcker att ett barn far illa och även vid misstanke om att ett barn far illa. Detta är reglerat i 14 kap. 1 § [Socialtjänstlagen](#).⁴

I [Offentlighets- och sekretesslagen \(2009:400\)](#) 21 § 2 framgår att yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska anmäla till polisen när det finns misstankar om att könsstympning har begåtts mot unga.⁵

Utdrag ur lag (1982:316) om kvinnlig könsstympning

- 1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Lag (1998:407).
- 2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst fyra år. Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. För grovt brott döms till fängelse, lägst två och högst tio år. För försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. Lag (1998:407).
- 3 § Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om 2 kap. 2 eller 3 § brottsbalken inte är tillämplig. Bestämmelser om krav på tillstånd att väcka åtal i vissa fall finns i 2 kap. 5 § brottsbalken. Lag (1999:267).

Sfs nr: 1982:316. Departement/myndighet: Socialdepartementet. Utfärdad: 1982-05-27. Ändrad: t.o.m. sfs 1999:267. Ändringsregister: sfsr. Källa: Regeringskansliet/Lagrummet

⁴ [Socialtjänstlag \(2001:453\)](#)

⁵ [Offentlighet och sekretesslag \(2009:400\)](#)

ANMÄLNINGSSKYLDIGHET

Lagstiftningen är mycket tydlig när det gäller anmälningsskyldigheten. Enligt 14 kap. 1 § [Socialtjänstlagen \(SoL\)](#) är myndigheter och yrkesverksamma inom bland annat förskolan, skolan, socialtjänsten samt hälso- och sjukvården skyldiga att genast anmäla till socialtjänsten om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Detta omfattar kännedom eller misstanke om att en flicka riskerar att bli könsstympad eller om en flicka är könsstympad och behöver stöd eller vård på grund av det.⁶

Verksamheter kan lämna ut ett dokument om förbud mot könsstympning enligt svensk lag som stöd till föräldrarna vid eventuell påtryckning från släktingar i hemlandet om att genomföra könsstympning⁷. Det kan också erbjudas tid för undersökning av en barnläkare, barnmorska eller gynekolog vid hemkomsten.

Myter och felaktiga fördomar om kvinnlig könsstympning

- Det är INTE kopplat till någon särskild religion.
- Könsstympning utförs INTE av utbildad sjukvårdspersonal med steriliserad medicinsk utrustning på ett sjukhus. Ingreppet görs oftast utomhus helt utan bedövning med frätande vätska, en kniv, glasskärva, slipad sten, ett rakblad eller lock till en konservburk.
- Det görs INTE av män utan det är kvinnor som håller ner flickan och utför ingreppet.
- Majoriteten av de som könsstympas är INTE kvinnor utan små flickor eller spädbarn.
- Det blir INTE allt ovanligare med kvinnlig könsstympning utan tvärtom tillkommer allt fler länder på listan där detta förekommer.
- Detta sker INTE bara i Afrika utan utförs även i länder som Indonesien och Peru.
- Kvinnlig könsstympning är förbjudet i Sverige och INTE lagligt även om ingreppet utförs utomlands i ett land där det är tillåtet.
- Många flickor och kvinnor överlever INTE ingreppet utan dör av infektioner eller blodförlust när benen snöras ihop.

6 [Socialtjänstlag \(2001:453\)](#)

7 Länsstyrelsen Värmland (2016) www.lansstyrelsen.se/varmland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/rel-heder/Lagutdrag_uppdaterat.pdf

BARNETS OCH UNGDOMENS RÄTTIGHETER

Alla barn har rätt att växa upp i trygga förhållanden utan våld, övergrepp och försumelse, utnyttjande av eller traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa och utveckling. Barnrättsperspektivet innebär åtgärder som förverkligar barnets mänskliga rättigheter, innefattande samhällets stöd till barn som riskerar eller är utsatt för brott.

[Föräldrabalken \(FB\)](#) och [barnkonventionen](#) anger att alla barn har rätt att höras och uttrycka sin mening. Barnets egna åsikter ska tillmätas allt större betydelse i takt med stigande ålder och mognad. Hälsa- och sjukvårdslagstiftning ska parallellt tillämpas med föräldrabalkens bestämmelser om vårdnadshavarens ansvar och barnets växande autonomi när vårdåtgärder för barn aktualiseras. Det är hälso- och sjukvårdspersonalen som bedömer om barnet har den mognad som krävs för att ta ställning till den aktuella vårdfrågan.

För hälso- och sjukvården gäller följande att barn som:

- Riskerar att könsstympas har rätt till förebyggande insatser genom stöd, information, hälsoundersökning samt insatser från socialtjänst och polis
- Har utsatts för könsstympning har rätt till adekvata insatser
- Har uppnått egen mognad ska möjliggöras vård utan krav på tillåtelse från vårdnadshavare
- Inte har uppnått tillräcklig mognad och är i behov av vård, men som inte kan informera vårdnadshavare, ska socialtjänst involveras.

BEMÖTANDE

Könsstympning kan vara relaterat till andra former av våld varför ett psykosocialt omhändertagande är viktigt. En förutsättning är att få till stånd en förtroendefull relation som grund i samtalet. Bedömning av flickans eller kvinnans psykiska mående och uttryck för psykisk ohälsa görs i samband med besök. Det som eventuellt väcks hos flickan eller kvinnan vid den fysiska behandlingen måste omhändertas.

Att flickan eller den unga kvinnan får ett empatiskt ålders- och utvecklingsmässigt adekvat bemötande är en viktig grund för den fortsatta kontakten. Så är även ett aktivt lyssnande samt att hon blir bekräftad i sina upplevelser. I samtalen med flickan eller kvinnan bör begreppet kvinnlig omskärelse användas istället för könsstympning då personer som är utsatta lättare kan identifiera sig med definitionen omskärelse.

Att komma ihåg vid arbetet med könsstympade flickor under 18 år

- Tillitsproblematik till vuxna kan ha utvecklats efter könsstympningen eftersom det vanligtvis är en vuxen anknytningsperson som bestämt att övergreppet skulle ske. Denna problematik överförs lätt till andra vuxna, till exempel till hälso- och sjukvårdspersonal.
- Om en anhörig är med vid besöket ska flickan tillfrågas om hon vill att denne ska vara med vid undersökningen. I de fall flickan uttrycker att undersökningen ska göras enskilt på henne kan man hänvisa till FN:s barnkonvention artikel 16 om barns rätt till privatliv och hälso- och sjukvårdens etiska riktlinjer att inte göra undersökning i närvaro av annan än patienten själv.
- Information ska ges redan i början av kontakten om den starkare sekretessen gentemot föräldrar för ungdomar upp till 15 år. Om den unga är under 15 år bör socialtjänsten kontaktas. Vid vissa insatser i dessa ärenden kan socialtjänsten även behöva kontaktas för att träda in i vårdnadshavarens ställe.
- Föräldrar kan begära journalkopia och har tillgång till medicinlista på apoteket.

BEHOV AV TOLK

Om en tolk behövs vid samtal med en utsatt person eller med andra berörda är det helt avgörande att tolkningen sker på ett korrekt sätt. Tolken ska vara opartisk och inte låta egna åsikter eller attityder påverka arbetet. Att använda en familjemedlem som tolk kan vara direkt olämpligt och det bör inte heller vara någon som känner den utsatta flickan eller kvinnan och/eller familjen.

Så långt som möjligt bör det tas hänsyn till eventuella önskemål rörande tolkens bakgrund, kön, etnisk tillhörighet och var i landet tolken bor. Det bör också tas hänsyn till oro för att tolken känner någon i omgivningen eller bekantskapskretsen. Det är viktigt att förklara tolkens roll och tystnadsplikt för att minska den eventuella oron för att använda en tolk med samma etniska tillhörighet. Det kan fungera bättre att använda telefontolk eftersom detta gör att anonymiteten ökar.⁸

⁸ Socialstyrelsen (2014) [Barn som far illa eller riskerar att fara illa. En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningsskyldighet och ansvar. Artikelnummer 2014-10-4. ISBN 978-91-7555-209-5](#)

FÖREBYGGA

FÖREBYGGANDE ARBETE INOM FÖRSKOLAN OCH SKOLAN

Förskolan och skolan ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom förskolan och skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.⁹

Elevhälsans målsättning är att stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Det görs främst genom att arbeta hälsofrämjande och förebyggande. I det främjande och förebyggande arbetet ingår att undervisa och stödja elever samt närstående, både i grupp och individuellt samt vid behov motivera till förändring. Elevhälsan är frivillig och kostnadsfri för alla elever.¹⁰

Elevhälsans förebyggande arbete

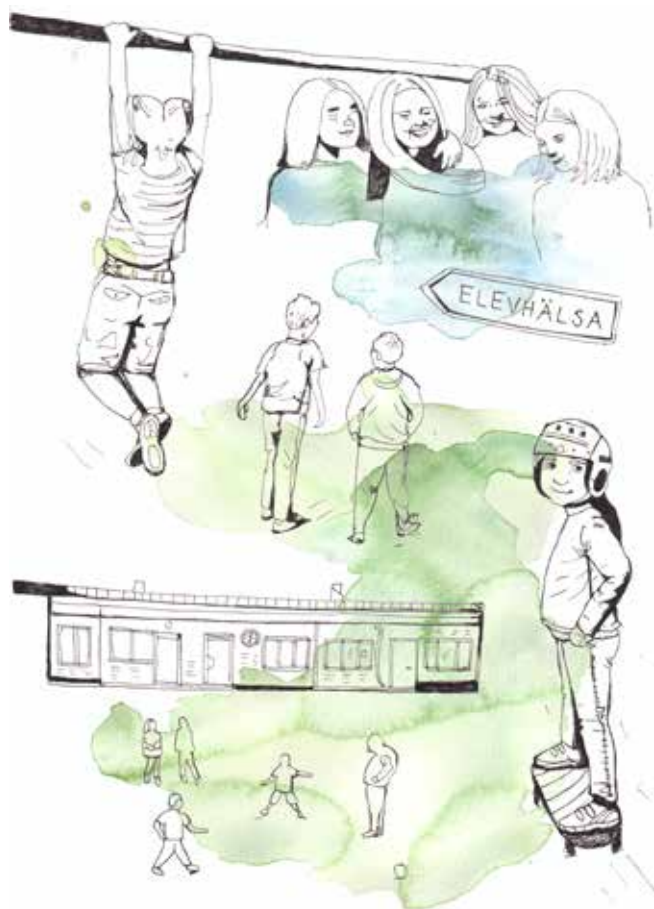
- I samverkan med elever, vårdnadhavare och skolans övriga personal arbeta för att ge eleverna kunskap om FN:s konvention om barns rättigheter och grundläggande mänskliga rättigheter som bidrar till god hälsa och utveckling.
- Förebygga riskförhållanden och tidigt uppmärksamma och åtgärda situationer där barn misstänks riskera att utsättas för könsstypning.
- Ge handledning och konsultation till skolans övriga personal för att förebygga och upptäcka könsstypning.

INTEGRATIONSARBETE MED NYANLÄNDA I KOMMUNEN

I integrationsarbetet med nyanlända vuxna ingår samhällsorientering med bland annat information om hur lagstiftningen i Sverige ser på våld i nära relation och barnaga. Det är viktigt att inom detta område även arbeta förebyggande med de vuxna som har utsatts för könsstypning för att de inte ska föra denna tradition vidare. Man bör informera om att det är olagligt i Sverige men framförallt arbeta med att bryta föreställningar som många bär med sig om att detta är nödvändigt för att kunna bli gift och försörd.

⁹ [Läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet 2011:1; Skolans värdegrund och uppdrag och läroplan för gymnasieskolan 2011; 1 Skolans värdegrund och uppgifter](#)

¹⁰ [Socialstyrelsen och Skolverket \(2016\) Vägledning för elevhälsan](#)

HÄLSO- OCH SJUKVÅRDENS FÖREBYGGANDE ARBETE

Hälso- och sjukvårdens uppdrag är att medicinskt förebygga, utreda och behandla skador och sjukdomar. Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde. Den som har det största behovet av hälso-och sjukvård ska ges företräde till vården.

Hälso- och sjukvården har möjlighet att identifiera risksituationer för könsstympning vid exempelvis vårdcentral, barnmorskemottagning, barnvårdscentral, familjecentral, ungdomsmottagning och asylmottagning. Dessa verksamheter bör erbjuda hälsoundersökning samt samtal om könsstympning. Samtalen kan handla om traditioner, kulturer, egen inställning, lagstiftning som förbjuder könsstympning och eventuella risksituationer.

All personal inom hälso- och sjukvården som möter personer och familjer där det finns risk för att flickor och kvinnor är eller kan bli utsatta för könsstympning ska ha tillräckliga kunskaper för att:

- fråga
- ge information om lagstiftning
- förmedla möjlighet att få hjälp
- erbjuda undersökning
- hänvisa/remittera till rätt instans
- vid behov göra uppföljning

IDENTIFIERA

IDENTIFIERA RISKER I FÖRSKOLAN OCH SKOLAN

Personal i förskolan och skolan ska vara vaksam på varningssignaler om att könsstymning är på väg att hända eller har hänt. Det kan vara subtila signaler såsom hög skolfrånvaro, frånvaro från idrottslektioner, utökad ledighet, förberedelser för speciella ceremonier och förfrågningar om vaccinationer eller andra resevacciner eller antimarialamedel.¹¹ Alla elever erbjuds ett hälsobesök och hälsosamtal tre gånger under grundskolan samt en gång under gymnasietiden. Vid hälsobesöken har skolsköterskan möjlighet att identifiera problem eller symtom hos eleven som kan vara tecken på könsstymning och som kan innebära behov av ytterligare insatser.

Medicinska elevhälsan erbjuder också enklare sjukvårdsinsatser och öppen mottagning. Det är ett sätt att vara tillgänglig för eleverna och därmed kunna identifiera olika hälsorisker och hälsoproblem. Signaler på att könsstymning har ägt rum kan vara långvariga och täta besök på toaletten i skolan, undvikande av sport och plötsliga beteendeförändringar hos eleven. Särskild uppmärksamhet riktas på flickor från de länder där könsstymning är vanligt. Överenskommelse för samverkan finns mellan medicinska elevhälsan och övrig hälso- och sjukvård.

NYANLÄNDA/ENSAMKOMMANDE BARN/UNGDOMAR I KOMMUNEN

De ungdomar som kommit ensamma till Sverige utreds och kartläggs av boendepersonal och myndighetsutövarer. I samtalen ingår att fråga om könsstymning och/eller andra övergrepp som barnet kan ha utsatts för i hemlandet eller under resan hit. Det är också viktigt att vara fortsatt uppmärksam på tecken eller symtom på ohälsa/besvär, då ungdomen kan ha valt att inte berätta i de första samtalen eller inte förstått frågorna.

En orosanmälan till socialtjänsten gällande ett barns hälsa och utveckling leder alltid till en förhandsbedömning som ska ske inom 14 dagar. Därefter tas beslut om att inleda utredning enligt [11 kap 1 § SoL](#) eller inte. En utredning inleds dock alltid då det gäller barn som misstänks ha utsatts för våld. Socialtjänsten har möjlighet att samtala med den unge utan att vårdnadshavarna har kontaktats utifrån särskilda skäl såsom misstanke om hedersrelaterad problematik och våld. Samtalet syftar till att få information för att kunna göra en bedömning kring barnets behov av skydd. När det handlar om hedersrelaterat förtryck påverkar detta behovet av skydd och hur man bör agera i ärendet.

¹¹ Socialstyrelsen (2016) www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymningavflickorochkvinnor

Det är viktigt att socialtjänsten har ett säkerhetstänkande och arbetssätt som underlättar för barnen i situationer som kan vara riskfyllda. Om en flicka riskerar att bli eller har blivit könsstympad ska en utredning inledas för att bedöma behovet av skydd och stöd. Socialtjänsten ska polisanmäla om brottet begåtts i Sverige eller flickan vistas i Sverige och tagits utomlands för att könsstympas.

Om det i förhandsbedömning/utredning framkommer allvarliga uppgifter som kräver omedelbart skydd för flickan kan socialtjänsten ansöka om omedelbart omhändertagande enligt [6 § LVU](#).

Flickor som redan har utsatts för könsstympning och har fysiska och/eller psykiska besvär utifrån detta behöver utredas i samverkan med hälso- och sjukvården då de har rätt till en god vård och ett bra bemötande. Om det framkommer att deras behov av hälsa och utveckling inte tillgodoses av vårdnadshavarna och det saknas samarbete till en förändring kan socialtjänsten överväga att ansöka om tvingande insatser för skydd och stöd.

NYANLÄNDA VUXNA I KOMMUNEN

Socialtjänsten ska utan dröjsmål aktualisera ärenden som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Socialtjänsten får inte bedriva en utredning eller ta kontakt med någon utomstående mot dess vilja. Det är dock viktigt att dokumentera vilken information, vilka eventuella rekommendationer samt vilka erbjudanden som getts. Socialtjänsten bör i alla typer av ärenden som rör våldsbrott och hedersrelaterade brott göra en hot- och riskbedömning. Med utgångspunkt från den kan socialtjänsten bedöma det fortsatta behovet av insatser på kort och lång sikt.

Kvinnor kan behöva uppmärksammas på att det finns möjligheter att få hjälp om de har specifika besvär av en könsstympning och de kan behöva aktiv hjälp att kontakta hälso- och sjukvården. Framkommer det att de innan de fyllt 18 år har könsstympats i Sverige eller tagits utomlands för att göra detta är det ett brott. Preskriptionstiden för könsstympning börjar löpa från den dag kvinnan fyller 18 år (om brottet begåtts innan 18-årsdagen) och sträcker sig tio år fram.

UPPTÄCKA OCH IDENTIFIERA INOM HÄLSO- OCH SJUKVÅRDEN

Flickor och kvinnor som är könsstympade kan identifieras inom alla verksamheter vid hälso- och sjukvården. En ambition är att personal som möter flickor och kvinnor har kunskap om symtom som kan vara föranledda av könsstympling. Alla verksamheter ska känna sig trygga med att handlägga dessa besvär och remittera vidare vid behov. Om gynekologisk undersökning anses vara befogad ska personalen ge ett adekvat omhändertagande. Undersökningen ska dokumenteras och är ett viktigt underlag som stöd för att förhindra, utreda och fastställa kvinnlig könsstympling.

Exempel på långsiktiga konsekvenser av kvinnlig könsstympling

- Kronisk smärta och värk i underlivet
- Klåda
- Ärrbildning med inskränkt motionsförmåga (ärret stramar)
- Cystor i underlivet
- Återkommande underlivsinfektioner (urinvägar, vagina)
- Bestående blåstömningssvårigheter och urinläckage
- Menssmärtor
- Samlagssmärta
- Svårigheter att bli gravid
- Graviditets- och förlossningskomplikationer

Psykiska följder kan vara rädsla, oro, ilska, sorg, förvirring, likgiltighet, depression och depressivt beteende. Vissa upplever mardrömmar och svårigheter att sova, skuld känslor eller psykosomatiska symtom (exempelvis magsmärter eller ryggsmärtor).

BEHANDLA

BEHANDLING OCH UPPFÖLJNING

Beroende på typ av besvär kan olika behandlingar och uppföljningar krävas. Vid psykiska och fysiska besvär kan flickor och kvinnor söka vård på en vårdcentral, barnmorskemottagning, barnavårdscentral, ungdomsmottagning eller medicinska elevhälsan för att eventuellt remitteras eller hänvisas vidare utifrån besvär. Överenskommelse för samverkan finns mellan medicinska elevhälsan och övrig hälso- och sjukvård.

Särskild kompetens kring behandling av fysiska följder av könsstympning finns inom kvinnosjukvården. Flickor och kvinnor som har blivit utsatta för könsstympning typ III enligt WHO kan bli hjälpta genom en öppningsoperation så att mensblod och urin lättare kan passera och tidigare menssmärtor samt återkommande urinvägsinfektioner kan upphöra. Det blir även möjligt att genomföra penetrerande/omslutande samlag. En öppningsoperation besparar den utsatta onödigt lidande men kan innebära sociala följder.

Exempel på behandlingar som kan vara aktuella

- Kurator vid behov av samtalsstöd.
- Remiss till barnpsykiatri eller vuxenpsykiatri.
- Stöd till flickan eller kvinnan för att informera exempelvis partner, förälder, skola eller arbetsplats om hur konsekvenserna av könsstympningen har påverkat henne för att skapa förståelse för hennes situation, problematik och mående.
- Fysiska besvär som till exempel urinvägsinfektioner, lätta psykiska samt psykosomatiska besvär relaterade till könsstympningen som till exempel sömnbesvär eller hjärtklappning kan i första hand hanteras via allmänläkare.
- Vid behov kan sexualterapeut kopplas in.

Om flickan eller kvinnan uttrycker önskemål om att genomgå en öppningsoperation eller om en sådan rekommenderas utifrån patientens besvär kan remiss skrivas för mot-tagningsbesök och vidare diskussion.

Annan medicinsk behandling som finns tillgänglig är rekonstruktion av klitoris. Goda resultat avseende utseendet efter denna kirurgi finns och även möjlighet till funktionsförbättring föreligger. Rekonstruktion av klitoris kan resultera i minskad smärta och bättre sexuell funktion. Rekonstruktionen kan även ha positiva psykologiska effekter. För närvarande (april 2016) bedrivs denna operativa verksamhet endast vid Kliniken för Rekonstruktiv Plastikkirurgi på Karolinska Universitetssjukhuset i Solna, Stockholm.

Den ihopsydda rosen från Amnesty Internationals information om kvinnlig könsstympning.

KONTAKTER

KONTAKTLISTA SÖDERMANLAND - FÖR DIG SOM ARBETAR INOM OMRÅDET

KONTAKT	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Barnhus Nyköping	073-773 70 31 (barn 0-12 år) 073-773 74 80 (ungdom 13-18 år)	http://nykoping.se/Omsorg--hjalp/Barn-ungdom-och-familj/Barnhuset/	
Barnhus Eskilstuna	016-710 19 19 070-167 29 11	https://www.eskilstuna.se/omsorg-och-stod/familj-barn-och-ungdom/barnhus-eskilstuna.html	
Landstinget Sörmland	0155-24 50 00	http://www.landstingetsormland.se/	
Polisen i Södermanland	114 14	www.polisen.se	
Socialtjänster i Södermanland			
På kontorstid sök arbetsledare eller socialsekreterare via växel. På icke kontorstid sök socialjour, socialtjänstens ordförande eller polis			
Eskilstuna kommun Social beredskap/jour	016-710 10 00 112	www.eskilstuna.se	info@eskilstuna.se

Flens kommun Social beredskap/jour	0157-43 00 00 070-672 84 97, 0157-43 03 15	www.flen.se	flenskommun@flen.se
Gnesta kommun	0158-275 000	www.gnesta.se	gnesta.kommun@gensta.se
Katrineholms kommun Social beredskap/jour	0150-570 00 08-454 2948	www.katrineholm.se	socialforvaltningen@katrineholm.se
Nyköpings kommun Social beredskap/jour	0155-24 80 00 073-773 72 73	www.nykoping.se	kommun@nykoping.se
Oxelösunds kommun Social beredskap/jour	0155-380 00 112	www.oxelosund.se	kommun@oxelosund.se
Strängnäs kommun Social beredskap/jour	0152-291 00 112	www.strangnas.se	kommun@strangnas.se
Trosa kommun Social beredskap/jour	0156-520 00 08-523 038 70	www.trosa.se	trosa@trosa.se
Vingåkers kommun Social beredskap/jour	0151-191 00 08- 454 2948	www.vingaker.se	kommun@vingaker.se

KONTAKT	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Kvinnojourer			
Social beredskap, SOS alarm	08-454 29 48		
Flens kommun Malva	0157-120 10	www.kvinnojourenmalva.se	
Nyköping/Trosa/Oxelösund/Gnesta Mira	0155-211 711	www.mira.kvinnojouren.se	kontakt@kvinnojourenmira.se
Katrineholm/Vingåker Miranda	0150-780 44	www.jourmiranda.se	kvinnojourer: kvinna@jourmiranda.se tjejjourer: tjej@jourmiranda.se
Eskilstuna Moa Meja	016-51 21 09	www.kvinnojourenmoa.se www.tjejjourenmeja.se	info@kvinnojourenmoa.se info@tjejjourenmeja.se
Strängnäs Märna	0152- 143 93	www.kvinnojourenmana.se	info@kvinnojourenmana.se

Brottsofferjour

Telefoncentralen	0200-21 20 19	
Eskilstuna	016-12 62 10	www.eskilstuna.boj.se
Flen/Katrineholm/Vingåker	0150-780 17	www.katrineholm.boj.se
Strängnäs	0152-176 00	www.strangnas.boj.se
Gnesta/Nyköping/Oxelösund/Trosa	0155-28 62 20	www.ostrasormland.boj.se

KONTAKT	TELEFONNUMMER	WEBBPLATS	E-POST
Nationellt centrum för kvinnofrid	018-471 00 00	www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskaps-banken/amnen/Hedersrelaterat_vald_och_fortryck/konstympling	info@nck.uu.se
Somaya - telefonjour på åtta språk	020-81 82 83	www.somaya.se	info@somaya.se
UNICEF Sverige	08-692 25 00	www.unicef.se/fakta/kvinnlig-konstympling	unicef@unicef.se
Barnombudsmannen	020-23 10 10	www.barnombudsmannen.se	info@barnombudsmannen.se
Vårdguiden	1177	www.1177.se	
UMO (ungdomsmottagning på nätet)		www.umo.se/Kroppen/Tjeiers-underliv/Konstympling---omskuren-tjeil	info@umo.se
Heder.nu/RFSL Rådgivningen Skåne	040-611 99 51	www.heder.nu	
BRIS - vuxen	08-598 888 00	www.bris.se	info@bris.se

BRIS - barnens hjälptelefon	116 111	www.bris.se	info@bris.se
Nationellt kompetensteam - konsultativt stöd hedersrelaterat våld och förtryck Länsstyrelsen Östergötland	010-223 57 60	www.hedersfortryck.se/ kompetensteamet/	social.hallbarhet.ostergotland@lansstyrelsen.se
TRIS (Tjejs rätt i samhället)	0774-40 66 00	www.tris.se	info@tris.se
Socialstyrelsen	075-247 30 00	www.socialstyrelsen.se/ valds-ochbrottsrelaterade- fragor/konsstympningav- flickorochkvinnor www.utbildning.social- styrelsen.se/enrol/index. php?id=35	socialstyrelsen@socialstyrelsen.se
Inspektionen för vård och omsorg (IVO)	010-788 50 00	www.ivo.se	registrator@ivo.se

KÄLLFÖRTECKNING

AKTUELLA LAGAR OCH FÖRFATTNINGAR

[Föräldrabalk \(1949:381\)](#)

[Hälsa och sjukvårdslag \(1982:763\)](#)

[Lag \(1982:316\) med förbud mot könsstympling av kvinnor](#)

[Lag om ändring i lagen \(1982:316\) med förbud mot omskärelse av kvinnor](#)

[Lag \(1990:52\) med särskilda bestämmelser om vård av unga](#)

[Läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet 2011:1; Skolans värdegrund och uppdrag och läroplan för gymnasieskolan 2011:1 Skolans värdegrund och uppgifter](#)

[Offentlighet och sekretesslag \(2009:400\)](#)

[Patientlag \(2014:821\)](#)

[Sfs nr. 1982:316. Departement/myndighet: Socialdepartementet. Utfärdad: 1982-05-27. Ändrad: t.o.m. sfs 1999:267. Ändringsregister: sfsr. Källa: Regeringskansliet/Lagrummet](#)

[Skollag \(2010:800\)](#)

[Socialtjänstlag \(2001:453\)](#)

SOCIALSTYRELSEN

[Socialstyrelsen \(2014\) Barn som far illa eller riskerar att fara illa. En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningskyldighet och ansvar. Artikelnummer 2014-10-4. ISBN 978-91-7555-209-5](#)

[Socialstyrelsen och Skolverket \(2014\) Vägledning för elevhälsan](#)

[Socialstyrelsen \(2015\) Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympling – en uppskattning av antalet; \[www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-32\]\(http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-32\). Artikelnummer: 2015-1-32](#)

[Socialstyrelsen \(2016\) www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymning-av-flickor-och-kvinnor](http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymning-av-flickor-och-kvinnor)

[Kvinnlig könsstymning- ett stöd för hälso-och sjukvårdens arbete\(publicerad 2016 06\)](#)

[Kompetenshöjande åtgärder till hälso-och sjukvården om kvinnlig könsstymning \(rapport jan 2015\)](#)

[Könsstymning/omskärelse av flickor och kvinnor \(201607\)](#)

[Kvinnlig könsstymning- ett stöd för hälso-och sjukvårdens arbete\(publicerad 2016 06\) http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-6-59](http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-6-59)

[Kompetenshöjande åtgärder till hälso-och sjukvården om kvinnlig könsstymning \(rapport jan 2015\) http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-33](http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-33)

[Könsstymning/omskärelse av flickor och kvinnor \(201607\) http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymningavflick-orochochkvinnor](http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/konsstymningavflick-orochochkvinnor)

ÖVRIGA KÄLLOR

[FN:s barnkonvention \(1989\) www.unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen](http://www.unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen)

[Länsstyrelsen Värmland \(2016\) www.lansstyrelsen.se/varmland/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/rel-heder/Lagutdrag_uppdaterat.pdf](http://www.lansstyrelsen.se/varmland/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/rel-heder/Lagutdrag_uppdaterat.pdf)

[Länsstyrelsen Östergötland \(2016\) www.hedersfortryck.se](http://www.hedersfortryck.se)

[UNICEF \(2014\) www.unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstymning](http://www.unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstymning)

[WHO \(2016\) www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/](http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/)

Kvinnlig könsstympning är förbjudet i Sverige. Det gäller även om ingreppet utförs utomlands i ett land där det är tillåtet. Kvinnlig könsstympning är ett brott mot de mänskliga rättigheterna och konventionen om barns rättigheter.

Denna handbok riktar sig till personal inom hälso- och sjukvård, elevhälsa, socialtjänst och andra berörda myndigheter och ideella föreningar som kommer i kontakt med personer som kan ha utsatts eller riskerar att bli könsstympade.